

دعای مستجاب

پیرامون شرایط، موانع و آداب استجابت دعا (۳)

آداب استجابت دعا

نویسنده:

مسلم زکی زاده

دفتر نشر فرهنگ و معارف اسلامی

مسجد هدایت

دی ماه ۱۳۹۳

آداب دعا

پس از بررسی شرایط و موانع استجاب دعا، حال زمان آن فرا رسیده است تا مختصری پیرامون آداب استجاب دعا، از گنجینه بی کران علوم اهل بیت علیهم السلام بهره مند شویم.

آداب دعا سلسله اموری هستند که وجودشان برای اجابت دعا شرط نیست بلکه روند اجابت دعا را سرعت می بخشند، حال اگر به ذهن کسی خطور کند که با وجود شرایط اجابت دعا و فقدان موانع آن، چرا خدای متعال رعایت آداب دعا را برای بندگانش توصیه می کند؟! در پاسخ خواهیم گفت: از آن جایی که حضرت حق عزّ و جلّ بی نیاز مطلق است و خزائن ملک وجود در ید قدرت اوست (ولله خزائن السموات و الارض) در اجابت دعای بندگان، نیازی به رعایت آداب دعا از سوی ایشان ندارد، پس به طور قطع در توصیه پروردگار حکیم به این امور، برای بندگان مصالح فردی و اجتماعی فراوانی مترتب است که رعایت آن ها باعث تعالی روح و تقرّب انسان به درگاه پروردگار عالم خواهد شد. در واقع یکی از بزرگ ترین دلایل و حکمت های دعا کردن بندگان، همین است که بنده برای اجابت شدن دعای خود باید مراحلی را طی کند که همه آن ها باعث کمال نفس او می شوند و در این مسیر انجام آداب دعا، به مراتب انسان را به این مقصود نزدیک تر خواهد

کرد. به طور خلاصه دعا کردن با رعایت شرایط و آداب دعا و همچنین ترک موانع، یک کلاس انسان سازی کامل است و به همین جهت است که قرآن کریم و ائمه اطهار علیهم السّلام- همان طور که در مقدمه و بخش اوّل ذکر شد- نسبت به دعا، دستور و سفارشات فراوانی داشته اند.

در یک تقسیم بندی اوّلیّه، آداب دعا را می توان به سه دسته تقسیم نمود:

(۱)- آداب مکانی

(۲)- آداب زمانی

(۳)- آداب عملی

ابتدا از آداب مکانی در استجابات دعا آغاز می کنیم.

(۱) آداب مکانی.

خداوند تبارک و تعالی به برخی از مکان ها نظر و عنایت ویژه ای دارد. به همین جهت دعا کردن در این مکان ها را دوست می دارد و دعا کردن در این مکان ها

دعا را به اجابت بسیار نزدیک می‌کند. به روایاتی که در این باره از ساحت مقدس خاندان عصمت صلوات الله علیهم اجمعین وارد شده است توجه فرمائید.

۱- مشاهد و قبور مطهر ائمه اطهار علیهم السلام.

از آن جائی که وجود مقدس چهارده معصوم سلام الله علیهم اجمعین اشرف مخلوقات عالمند و خداوند متعال تمامی کائنات را به خاطر ذوات مقدس ایشان خلق نموده است (قال رسول الله صلى الله عليه وآله: «لَمَّا خَلَقَ اللهُ آدَمَ وَ نَفَخَ فِيهِ مِنْ رُوحِهِ النَّفْتَ آدَمُ يَمِينَةَ الْعَرْشِ فَإِذَا خَمْسَةُ أَشْبَاحٍ فَقَالَ يَا رَبِّ هَلْ خَلَقْتَ قَبْلِي مِنْ الْبَشَرِ أَحَدًا قَالَ لَا قَالَ فَمَنْ هَؤُلَاءِ الَّذِينَ أَرَى أَسْمَاءَهُمْ فَقَالَ هَؤُلَاءِ خَمْسَةٌ مِنْهُنَّ وَ لَكَ لَوْلَاهُمْ مَا خَلَقْتُكَ وَ لَا خَلَقْتُ الْجَنَّةَ وَ لَا النَّارَ وَ لَا الْعَرْشَ وَ لَا الْكُرْسِيَّ وَ لَا السَّمَاءَ وَ لَا الْأَرْضَ وَ لَا الْمَلَائِكَةَ وَ لَا الْجِنَّ وَ لَا الْإِنْسَ هَؤُلَاءِ خَمْسَةٌ شَقَقْتُ لَهُمْ أَسْمَاءً مِنْ أَسْمَائِي فَأَنَا الْمُحْمُودُ وَ هَذَا مُحَمَّدٌ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ آله وَ أَنَا الْأَعْلَى وَ هَذَا عَلِيُّ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَ أَنَا الْفَاطِرُ وَ هَذِهِ فَاطِمَةُ عَلَيْهَا السَّلَامُ وَ أَنَا ذُو الْإِحْسَانِ وَ هَذَا الْحَسَنُ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَ أَنَا الْمُحْسِنُ وَ هَذَا الْحُسَيْنُ عَلَيْهِ السَّلَامُ آيْتُ عَلَى نَفْسِي أَنَّهُ لَا يَأْتِينِي أَحَدٌ وَ فِي قَلْبِهِ مِثْقَالُ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ مِنْ مَحَبَّةٍ أَحَدِهِمْ إِلَّا أَدْخَلْتُهُ جَنَّتِي وَ آيْتُ بِعِزَّتِي أَنَّهُ لَا يَأْتِينِي أَحَدٌ وَ فِي قَلْبِهِ مِثْقَالُ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ مِنْ بُغْضٍ أَحَدِهِمْ إِلَّا أَدْخَلْتُهُ نَارِي يَا آدَمُ هَؤُلَاءِ صَفْوَتِي مِنْ خَلْقِي بِهِمْ أَنْجِي مَنْ أَنْجِي وَ بِهِمْ أَهْلِكُ مَنْ أَهْلِكُ». رسول خدا صلى الله عليه وآله فرمودند: زمانی که خدای متعال آدم را

خلق کرد و از روح خود در او دمید، آدم به سمت راست عرش توجّه کرد. در این هنگام پنج شیخ مشاهده نمود، پس به درگاه الهی عرضه داشت: ای پروردگام آیا قبل از من بشری خلق نموده ای؟! خداوند تعالی فرمود: نه. آدم عرض کرد: پس ایشان کیستند که اسمائشان را می بینم؟! خدای متعال فرمود: ایشان پنج نفر از فرزندان تو هستند که اگر نبودند تو را نمی آفریدم و نه بهشت و جهنّم و نه عرش و کرسی و نه آسمان و زمین و نه ملائکه و جنّ و انسان (هیچ کدام را نمی آفریدم). ایشان پنج تن هستند که برایشان از اسماء خودم اسمی مشتقّ نموده ام، پس من محمودم و این محمّد صلی الله علیه وآله است و من اعلی هستم و این علی علیه السّلام است و من فاطر هستم و این فاطمه علیها السّلام است و من صاحب احسان هستم و این حسن علیه السّلام است و من محسن هستم و این حسین علیه السّلام است. به ذات خودم قسم خورده ام که کسی مرا ملاقات نمی کند در حالی که در قلبش ذره ای از محبّت احدی از ایشان باشد مگر این که او را داخل بهشت خودم می کنم، و به عزّتم قسم یاد کرده ام که کسی مرا ملاقات نمی کند در حالی که در قلبش ذره ای از بغض فردی از ایشان باشد مگر این که او را داخل جهنّم می کنم. ای آدم ایشان برگزیدگان از خلق من هستم، به وسیله (ولایت و هدایت) ایشان نجات می یابد هر کس که نجات می یابد و به وسیله (نبذیرفتن ولایت و هدایت) ایشان هلاک می شود هر آن کس که هلاک می شود.^۱)، پر واضح

---

^۱ قصص الأنبياء عليهم السلام (للاوندی) ص ۴۴.

است که در میان تمام اماکن مقدّس عالم، از حیث رتبه و مقام و توجّه خداوند کریم، قبور نورانی اهل بیت علیهم السّلام و هر مکانی که منسوب به ایشان است، جایگاه اوّل و نخستین را به خود اختصاص می دهد، و در این میان بر اساس روایات، مرقد مطهر سیدالشّهدا علیه السّلام از جایگاه ویژه ای برخوردار است. مرحوم ابن فهد حلّی در کتاب شریف عدّه الدّاعی این گونه می فرماید: «وَمِنْ أَمَاكِنِ الدُّعَاءِ بَلْ أَشْرَفُهَا عِنْدَ قَبْرِ الْحُسَيْنِ عَلَيْهِ السَّلَامُ» و از مکان های اجابت دعا بلکه با شرافت ترین آن ها، نزد قبر مطهر امام حسین علیه السّلام می باشد.

برای اثبات مطلبی که بیان شد، تنها به ذکر یک روایت بسنده می کنیم:

عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «إِنَّ أَرْضَ الْكَعْبَةِ قَالَتْ مَنْ مِثْلِي وَ قَدْ بَنَى اللَّهُ بَيْتَهُ [بِنِي بَيْتِ اللَّهِ] عَلَى ظَهْرِي وَ يَأْتِينِي النَّاسُ مِنْ كُلِّ فِجٍّ عَمِيقٍ وَ جُعِلَتْ حَرَمَ اللَّهِ وَ أَمْنُهُ فَأَوْحَى اللَّهُ إِلَيْهَا أَنْ كُفِّي وَ قَرِّي فَوْعَزَّتِي وَ جَلَالِي مَا فَضَلُّ مَا فَضَّلْتِ بِهِ فِيمَا أُعْطِيتُ بِهِ أَرْضَ كَرْبَلَاءَ إِلَّا بِمَنْزِلَةِ الْإِبْرَةِ غُرِسَتْ [عُمِسَتْ] فِي الْبَحْرِ فَحَمَلَتْ مِنْ مَاءِ الْبَحْرِ وَ لَوْ لَا تُرْبَةُ كَرْبَلَاءَ مَا فَضَّلْتِكِ وَ لَوْ لَا مَا تَضَمَّنَتْهُ أَرْضُ كَرْبَلَاءَ لَمَا خَلَقْتِكِ وَ لَا خَلَقْتُ الْبَيْتَ الَّذِي افْتَخَرْتَ بِهِ فِقْرِي وَ اسْتَقْرِي وَ كُونِي دُنْيَا مُتَوَاضِعًا ذَلِيلًا مَهِينًا غَيْرَ مُسْتَنْكِفٍ وَ لَا مُسْتَكْبِرٍ لِأَرْضِ كَرْبَلَاءَ وَ إِلَّا سُخْتُ بِكِ وَ هَوَيْتُ بِكِ فِي نَارِ جَهَنَّمَ».

از حضرت صادق علیه السّلام روایت شده است که فرمودند: زمین کعبه گفت: کیست مثل من؟ و حال آن که خداوند خانه اش را بر روی من بنا نهاده است و

مردم از راه های دور به نزد من می آیند و من حرم الهی و مکان امن او قرار داده شده ام. پس خداوند به او وحی فرمود: بس کن و آرام بگیر. پس به عزت و جلالم قسم، فضیلتی که به تو عنایت کردم در مقابل فضیلتی که به زمین کربلا عطا کردم نیست مگر به منزله آبی که بر روی سوزنی است که در دریا فرو برده شود و از آن خارج گردد و اگر تربت کربلا نبود، به تو فضیلتی نمی دادم و اگر آن چه زمین کربلا در خود دارد (بدن مقدّس و مطهّر حضرت اباعبد الله الحسین الشّهِید علیه السّلام) نبود اصلاً تو را خلق نمی کردم و نه خانه ای (کعبه) که بدان افتخار کردی. پس آرام بگیر و ساکت باش و در مقابل زمین کربلا پست و متواضع و ذلیل و نرم باش و در برابر آن بزرگی و تکبر از خود نشان مده در غیر این صورت تو را فرو می برم و در آتش جهنّم قرار می دهم.^۲

و اما روایات استجاب دعا در مشاهد مقدّس ائمه اطهار علیهم السّلام:

فَقَدْ رَوَى: «أَنَّ اللَّهَ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى عَوَاضَ الْحُسَيْنِ عَلَيْهِ السَّلَامِ مِنْ قَتْلِهِ بِأَرْبَعِ خِصَالٍ جَعَلَ الشِّفَاءَ فِي تَرْبَتِهِ وَاجَابَةَ الدُّعَاءِ تَحْتَ قُبَّتِهِ وَالْأَيْمَةَ مِنْ ذُرِّيَّتِهِ وَأَنْ لَا يُعَدَّ أَيَّامٌ زَائِرِيهِ مِنْ أَعْمَارِهِمْ». روایت شده که خدای سبحان در قبال شهادت امام حسین علیه السّلام چهار خصلت به او داد: در خاک قبرش شفا قرار داد و دعا را در زیر

^۲ کامل الزیارات ۲۶۷.

گنبد او اجابت می‌کند و ائمه علیهم السلام را از فرزندان او قرار داد و روزهایی که
زایرین زیارت قبرش می‌کنند جزء عمرشان بحساب نمی‌آورد.^۳

وَ رُوِيَ: «أَنَّ الصَّادِقَ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَصَابَهُ وَجَعٌ فَأَمَرَ مَنْ عِنْدَهُ أَنْ يَسْتَأْجِرُوا لَهُ أُجِيرًا
يَدْعُو لَهُ عِنْدَ قَبْرِ الْحُسَيْنِ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَخَرَجَ رَجُلٌ مِنْ مَوَالِيهِ فَوَجَدَ آخَرَ عَلَى الْبَابِ
فَحَكَى لَهُ مَا أَمَرَ بِهِ فَقَالَ الرَّجُلُ أَنَا أَمْضِي لَكِنَّ الْحُسَيْنَ عَلَيْهِ السَّلَامُ إِمَامٌ مُفْتَرَضُ
الطَّاعَةِ وَ هُوَ أَيْضًا إِمَامٌ مُفْتَرَضُ الطَّاعَةِ فَكَيْفَ ذَلِكَ فَرَجَعَ إِلَى مَوْلَاهُ وَ عَرَفَهُ قَوْلَهُ
فَقَالَ هُوَ كَمَا قَالَ لَكِنَّ مَا عَرَفَ أَنَّ لِلَّهِ تَعَالَى بَقَاعًا يُسْتَجَابُ فِيهَا الدُّعَاءُ فِتْلِكَ الْبُقْعَةُ
مِنْ تِلْكَ الْبِقَاعِ». روایت شد که امام صادق علیه السلام بیمار شد، به کسانش
دستور داد که شخصی را اجیر کنند که در کنار قبر امام حسین علیه السلام برای او
دعا کنند. پس مردی از موالیان آن حضرت بیرون آمد و شخصی را در کنار در
یافت و ماجرا را به او گفت آن مرد گفت من می‌روم، ولی امام حسین علیه السلام
امامی است که اطاعتش واجب است چنان که امام صادق علیه السلام هم امامی
است که اطاعتش واجب است پس چگونه برای شفای امام صادق علیه السلام در
کنار قبر امام حسین علیه السلام باید دعا کرد. غلام به پیش امام صادق علیه السلام
آمد و سخن او را نقل کرد. حضرت فرمود: همین طور است که ایشان می‌گویند ولی

^۳ عدة الداعي و نجاح الساعي ص ۵۷.

ایشان نمی‌داند که خدای تعالی را مکان‌هایی است که دعاها در آن اجابت می‌شود، بقعه حضرت امام حسین علیه السلام از آن امکنه است.^۴

عَنْ شُعَيْبِ الْعَقْرُقُوفِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «قُلْتُ لَهُ مَنْ أَتَى قَبْرَ الْحُسَيْنِ عَلَيْهِ السَّلَامُ مَا لَهُ مِنَ الثَّوَابِ وَالْأَجْرِ جُعِلَتْ فِدَاكَ قَالَ يَا شُعَيْبُ مَا صَلَّى عِنْدَهُ أَحَدٌ الصَّلَاةَ إِلَّا قَبِلَهَا اللَّهُ مِنْهُ وَلَا دَعَا عِنْدَهُ أَحَدٌ دَعْوَةً إِلَّا اسْتَجِيبَ لَهُ عَاجِلَةً وَآجِلَةً فَقُلْتُ جُعِلَتْ فِدَاكَ زِدْنِي فِيهِ قَالَ يَا شُعَيْبُ أَيْسَرُ مَا يُقَالُ لِزَائِرِ الْحُسَيْنِ بْنِ عَلِيٍّ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ قَدْ غُفِرَ لَكَ يَا عَبْدَ اللَّهِ فَاسْتَأْنِفْ عَمَلًا جَدِيدًا». از شعیب عقرقوفی از حضرت صادق علیه السلام، وی گفت: محضر مبارک آن حضرت عرضه داشتیم: فدایت شوم ثواب و اجر کسی که به زیارت قبر حضرت امام حسین علیه السلام برود چیست؟ حضرت فرمودند: ای شعیب احدی کنار قبر آن حضرت نمازی نمی‌خواند مگر آنکه حق تعالی از او می‌پذیرد، و احدی در آنجا دعا نمی‌کند مگر آنکه خداوند متعال خواسته‌اش را در دنیا و آخرت برآورده می‌نماید. عرض کردم: فدایت شوم: بیشتر بفرمائید. حضرت فرمودند: ای شعیب کمترین چیزی که در باره زائر حسین بن علی علیهما السلام گفته می‌شود این است که به وی خطاب کرده و می‌گویند: ای بنده خدا، حق تعالی تو را آمرزیده، پس امروز عمل جدید تازه‌ای را آغاز نما.^۵

^۴ عدة الداعي و نجاح الساعي ص ۵۷.

^۵ کامل الزیارات ص ۲۵۲.

عن ابی عبد الله علیه السلام: «...وَإِنْ كَانَتْ لَكَ حَاجَةٌ - فَاجْعَلْ قَبْرَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ خَلْفَ كَتِفَيْكَ وَاسْتَقْبِلِ الْقِبْلَةَ وَارْفَعْ يَدَيْكَ [يَدَكَ] - وَاسْأَلْ حَاجَتَكَ فَإِنَّكَ أَحْرَى أَنْ تُقْضَىٰ إِنْ شَاءَ اللَّهُ». و اگر حاجت داری قبر مطهر نبی اکرم صلی الله علیه و آله را پشت سر قرار بده و رو به قبله بایست و دو دستت را بلند نما و سپس حاجتت را از خدا بخواه که ان شاء الله مستجاب خواهد شد.^۶

عَنِ الصَّقْرِ بْنِ دُلْفٍ قَالَ سَمِعْتُ سَيِّدِي عَلِيَّ بْنَ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ الرَّضَاعَ يَقُولُ: «مَنْ كَانَتْ لَهُ إِلَى اللَّهِ تَبَارَكَ وَتَعَالَى حَاجَةٌ فَلْيَزُرْ قَبْرَ جَدِّي الرَّضَاعِ بِطُوسَ وَهُوَ عَلَى غُسْلٍ وَ يُصَلِّ عِنْدَ رَأْسِهِ رُكْعَتَيْنِ وَ لِيَسْأَلَ اللَّهَ حَاجَتَهُ فِي قُنُوتِهِ فَإِنَّهُ يَسْتَجِيبُ لَهُ مَا لَمْ يَسْأَلْ فِي مَائِمْ أَوْ قَطِيعَةٍ رَحِمٍ وَ إِنْ مَوْضِعَ قَبْرِهِ لِبُقْعَةٍ مِنْ بَقَاعِ الْجَنَّةِ لَا يَزُورُهَا مُؤْمِنٌ إِلَّا أَعْتَقَهُ اللَّهُ مِنَ النَّارِ وَ أَحَلَّهُ دَارَ الْقَرَارِ». صقر بن دلف گوید شنیدم از آقایم علی بن محمد بن علی الرضا علیهم السلام (حضرت هادی علیه السلام) که میفرمود هر که نزد خدا حاجتی دارد، قبر جدم حضرت رضا علیه السلام را در طوس با غسل زیارت کند و دو رکعت نماز بالای سر ایشان بخواند و حاجتش را در قنوت نماز از خدا بخواهد که به اجابت رسد، در صورتی که درگناه یا قطع رحم نباشد و

^۶ کامل الزیارات ص ۱۶.

براستی جای قبرش یکی از بقعه‌های بهشت است و مؤمنی آن را زیارت نکند جز اینکه خدا از دوزخ آزادش کند و به بهشت برد.^۷

در باب استجابت دعا نزد قبور مطهر حضرات اهل بیت علیهم السلام روایات فراوانی وجود دارد که به جهت رعایت اختصار و اجتناب از طولانی شدن مطلب، از آن‌ها صرف نظر کرده و به همین روایات مذکور بسنده می‌نمائیم.

۲- مکه معظمه.

مرحوم علامه مجلسی در کتاب شریف بحار الانوار از مصنفات و تألیفات علمای شیعه که خود ایشان آن را مطالعه و رؤیت نموده است نقل می‌کند که در پانزده موضع از مکه مکرمه، دعا مستجاب است:

«وَأَمَّا الْمَكَانُ فَخَمْسَةٌ عَشْرَ مَوْضِعًا مِنْهُ بِمَكَّةَ عِنْدَ الْمِيزَابِ وَ عِنْدَ الْمَقَامِ وَ عِنْدَ الْحَجَرِ الْأَسْوَدِ وَ بَيْنَ الْمَقَامِ وَ الْبَابِ وَ جَوْفِ الْكَعْبَةِ وَ عِنْدَ بَيْتِ زَمْزَمَ وَ عَلَى الصَّفَا وَ الْمَرْوَةِ وَ عِنْدَ الْمَشْعَرِ وَ عِنْدَ الْجَمْرَاتِ الثَّلَاثِ وَ عِنْدَ رُؤْيَةِ الْكَعْبَةِ». و اما مکان‌هایی که دعا در آن‌ها مستجاب است، پس پانزده موضع از آن‌ها در مکه است: نزد ناودان کعبه، مقام حضرت ابراهیم علیه السلام، حجر الاسود، بین مقام حضرت ابراهیم

---

^۷ الأملی (للسدوق) ص ۵۸۸.

علیه السلام و درب خانه خدا، داخل خانه خدا، چاه زمزم، بر روی کوه صفا و مروه، نزد مشعر، جمرات سه گانه و هنگام دیدن کعبه.^۸

وَ فِي الْخَبْرِ «أَنَّ اللَّهَ سُبْحَانَهُ وَ تَعَالَى يَقُولُ لِلْمَلَائِكَةِ فِي ذَلِكَ الْيَوْمِ (يومِ عرفة) يَا مَلَائِكَتِي أَلَا تَرَوْنَ إِلَىٰ عِبَادِي وَ إِمَائِي جَاءُوا مِنْ أَطْرَافِ الْبِلَادِ شَعْنَاءَ غَبْرَاءَ أَ تَدْرُونَ مَا يَسْأَلُونَ فَيَقُولُونَ رَبَّنَا إِنَّهُمْ يَسْأَلُونَكَ الْمَغْفِرَةَ فَيَقُولُ اشْهَدُوا أَنِّي قَدْ غَفَرْتُ لَهُمْ». در خبر است که خدای سبحان در آن روز (روز عرفة و در سرزمین عرفة) به ملائکه می گوید ای فرشتگان من! آیا بندگان و کنیزانم را می بینید که از گوشه و کنار دنیا ژولیده موی و غبار آلوده آمدند آیا می دانید چه می خواهند؟ فرشتگان عرضه می دارند از تو درخواست آمرزش دارند پس خداوند می فرماید: شاهد باشید که من ایشان را آمرزیدم.^۹

عَنِ الْعَلَاءِ بْنِ الْمُتَعَدِّ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ يَقُولُ: «إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ وَكَلَّ بِالرُّكْنِ الْيَمَانِيِّ مَلَكًا هَجِيرًا يُؤْمِنُ عَلَيَّ دُعَائِكُمْ». راوی می گوید از حضرت صادق علیه السلام شنیدم که می فرمودند: خداوند عزَّ و جلَّ در کنار رکن یمانی ملکی دارد که کاری جز اجابت دعای شما ندارد.^{۱۰}

^۸ بحار الانوار ج ۹۰ ص ۳۴۹.

^۹ عدة الداعي و نجاح الساعي ص ۵۵.

^{۱۰} مرآة العقول فی شرح أخبار آل الرسول ج ۱۸ ص ۲۴.

عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «كَانَ أَبِي إِذَا طَلَبَ الْحَاجَةَ طَلَبَهَا عِنْدَ زَوَالِ الشَّمْسِ فَإِذَا أَرَادَ ذَلِكَ قَدَّمَ شَيْئًا فَتَصَدَّقَ بِهِ وَ شَمَّ شَيْئًا مِنَ الطَّيِّبِ وَ رَاحَ إِلَى الْمَسْجِدِ فَدَعَا فِي حَاجَتِهِ بِمَا شَاءَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ». از امام صادق علیه السلام روایت شده است که آن حضرت فرمودند: پدرم وقتی نیازی داشت به هنگام زوال ظهر آن را از خداوند درخواست می‌کرد، وقتی می‌خواست درخواست کند ابتدا صدقه‌ای می‌داد و بوی خوش استشمام می‌کرد و به مسجد می‌رفت و برای حاجت خود دعا می‌کرد.^{۱۱}

عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «جَاءَ رَجُلٌ إِلَى أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَ هُوَ فِي مَسْجِدِ الْكُوفَةِ... قَالَ بِيَدِهِ فِي صَدْرِهِ مَا دَعَا فِيهِ مَكْرُوبٌ بِمَسْأَلَةٍ فِي حَاجَةٍ مِنَ الْحَوَائِجِ إِلَّا أَجَابَهُ اللَّهُ وَ فَرَّجَ عَنْهُ كَرْبَهُ». از امام صادق علیه السلام روایت شده است که فرمودند: شخصی خدمت امیر المومنین علیه السلام رسید در حالی که حضرت داخل مسجد کوفه بودند... سپس (امیر المومنین علیه السلام) در حالی که با دست مبارک اشاره می‌نمودند فرمودند: در این مسجد (مسجد کوفه) هیچ محزون

^{۱۱} مکارم الأخلاق ص ۲۷۱.

و مکروبی برای حاجتی از حوائجش دعاء نکرده مگر آنکه حق تعالی حزنش را بر طرف و غمش را زائل و حاجتش را روا ساخته است.^{۱۲}

۵-مسجد سهله.

عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «بِالْكُوفَةِ مَسْجِدٌ يُقَالُ لَهُ مَسْجِدُ السَّهْلَةِ ... مَا آتَاهُ مَكْرُوبٌ قَطُّ فَصَلَّى فِيهِ بَيْنَ الْعِشَاءَيْنِ وَ دَعَا اللَّهَ إِلَّا فَرَجَ اللَّهُ كُرْبَتَهُ». از حضرت صادق علیه السلام روایت شده است که فرمودند: در کوفه مسجدی است که به آن مسجد کوفه گویند ... هیچ انسان محزونی به آن جا نمی رود که بین عشاءین (نماز مغرب و عشاء) نماز بخواند و به درگاه خدا دعا کند، مگر اینکه خداوند حزن و اندوهش را بر طرف خواهد کرد.^{۱۳}

۶-کنار قبر پدر و مادر.

قَالَ مَوْلَانَا امِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلِيُّ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «زُورُوا مَوْتَانِكُمْ فَإِنَّهُمُ يَفْرَحُونَ بِزِيَارَتِكُمْ وَ لِيُطْلَبَ الرَّجُلُ حَاجَتَهُ عِنْدَ قَبْرِ أَبِيهِ وَ أُمِّهِ بَعْدَ مَا يَدْعُو لَهُمَا». مولا امیر المؤمنین علیه السلام فرمودند: امواتان را زیارت کنید، به درستی که ایشان به سبب زیارت

^{۱۲} کامل الزیارات ص ۳۲.

^{۱۳} اصول کافی ج ۳ ص ۴۹۵.

شما خوشحال می شوند و باید که انسان حاجتش را نزد قبر پدر و مادرش بخواهد، بعد از آن که برایشان دعا کرد.^{۱۴}

(ناگفته نماند، سفارش به دعا توسط ولیّ خدا در حالت و یا مکانی خاص، دلالت بر استجاب دعا دارد.)

البته مکان هائی که دعا در آن ها مستجاب است، بسیار بیش از این مقداری است که بیان شد، اما به جهت رعایت اختصار از بیان موارد دیگر اجتناب می کنیم.

(۲) آداب زمانی.

سفارشات زیادی از ناحیه اهل بیت عصمت علیهم السّلام در باب زمان دعا وارد شده است. البته این بدان معنا نیست که فقط در اوقات خاصی حقّ دعا کردن داریم و در غیر آن اوقات دعا کردن جایز نیست، و یا این که در غیر آن اوقات دعا به هدف اجابت نمی رسد، بلکه خدای متعال برای دعای بندگان به درگاه خودش هیچ محدودیتی قرار نداده است. اما زمان هایی وجود دارد که درمیان ساعات مختلف عمر نزد خدای تعالی بسیار عزیز است و از اهمّیت ویژه ای برخوردار می باشد. به

---

^{۱۴} خصال ج ۲ ص ۶۱۸.

همین دلیل دعاها در این ساعاتِ خاص، به گونه ای ویژه مورد عنایت خداوند قرار می گیرد، و این بدان جهت است که بندگان به ارتباط با خدای متعال در این ساعات، بیش از ساعات دیگر توجه نمایند و از برکات موجود در این لحظات خاص، غافل نگشته و بی بهره نمانند.

از آن جایی که زمان های سفارش شده توسط معصومین علیهم السّلام برای دعا نمودن، بسیار زیاد است و این مختصر را مجالی برای بیان همه آن ها نیست، لذا به بیان قسمتی از آن ها می پردازیم که به قول معروف: «ما لا یدرک کُلُّه لا یترک کُلُّه» هر آن چه که امکان درک همه اش نیست، کلّش را یکجا رها نمی کنند».

الف) ساعات (زمان های) استجابت دعا.

۱- یک ششم از اوّل نیمه دوّم شب.

عَنْ عُمَرَ بْنِ أُذَيْنَةَ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ يَقُولُ: «إِنَّ فِي اللَّيْلِ لَسَاعَةً مَا يُوَافِقُهَا عَبْدٌ مُسْلِمٌ ثُمَّ يُصَلِّي وَيَدْعُو اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ فِيهَا إِلَّا اسْتَجَابَ لَهُ فِي كُلِّ لَيْلَةٍ قُلْتُ أَصْلَحَكَ اللَّهُ وَ أَى سَاعَةٍ هِيَ مِنَ اللَّيْلِ قَالَ إِذَا مَضَى نِصْفُ اللَّيْلِ وَ هِيَ السُّدُسُ الْأَوَّلُ مِنْ أَوَّلِ النَّصْفِ». از عمر بن اذینه روایت شده است که گفت از امام صادق علیه السلام شنیدم که می فرمودند: در شب ساعتی است که هیچ عبد مؤمنی نیست که در آن ساعت نماز بگزارد و از خداوند درخواست کند جز آنکه خدای متعال

اجابت کند عرضه داشتیم خداوند کارتان را اصلاح کند، این ساعت کدام وقت از شب است، فرمودند: وقتی نیمه شب گذشت و یک ششم از اوّل نیمه دوّم شب آمد.^{۱۵}

ابن فهد حلّی در کتاب شریف عدّه الدّاعی در باره روایت بالا چنین می نویسد: «شکی نیست که در آن هنگام مردم در خوابند ولی در نیمه اوّل شب مردم در همان حالت روز هستند و در پایان شب چه بسا مردم برای کسب و کار و سفرهایشان بیرون می‌روند بنا بر این، جانِ شب همان وقت غفلت مردم است که دل برای عبادت آمادگی دارد، به علاوه آنکه این هنگام با جهاد با نفس و دوری از رختخواب و جدایی جایگاه نرم و خلوت با مالک عباد و سلطان دین و معاد توأم است. و مقصود از دل شب همین است و همین مضمون روایت عمر بن اذینه است.^{۱۶}

۲- سحر تا طلوع خورشید.

عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يُحِبُّ مَنْ عِبَادِهِ الْمُؤْمِنِينَ كُلَّ عَبْدٍ دَعَاءٍ فَعَلَيْكُمْ بِالِدُّعَاءِ فِي السَّحْرِ إِلَى طُلُوعِ الشَّمْسِ فَإِنَّهَا سَاعَةٌ تُفْتَحُ فِيهَا أَبْوَابُ السَّمَاءِ وَتُقَسَّمُ فِيهَا الْأَرْزَاقُ وَتُقْضَى فِيهَا الْحَوَائِجُ الْعِظَامُ». از امام باقر علیه السلام منقول است که فرمودند: خدای عزّ و جلّ از میان مؤمنین هر بنده ای که زیاد دعا

^{۱۵} اصول کافی ج ۲ ص ۴۷۸.

^{۱۶} آیین بندگی و نیایش (ترجمه عدّه الدّاعی) ص ۷۴.

می کند را دوست را دوست می دارد. پس بر شما باد به دعاد کردن در وقت سحر تا طلوع خورشید، پس به درستی که آن ساعتی است که درهای آسمان باز می شود، ارزاق در آن تقسیم شده و حاجت های بزرگ اجابت می گردد.^{۱۷}

رَوَى عَبْدُ الْعَظِيمِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْحَسَنِيُّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ أَبِي مَحْمُودٍ قَالَ: قَالَ الرِّضَا عَلَيْهِ السَّلَامُ: «إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى يُنْزِلُ مَلَكًا إِلَى السَّمَاءِ الدُّنْيَا كُلَّ لَيْلَةٍ فِي الثَّلَاثِ الْأَخِيرِ وَ لَيْلَةَ الْجُمُعَةِ فِي أَوَّلِ اللَّيْلِ فَيَأْمُرُهُ فَيُنَادِي هَلْ مِنْ سَائِلٍ فَأَعْطِيهِ هَلْ مِنْ تَائِبٍ فَأَتُوبَ عَلَيْهِ هَلْ مِنْ مُسْتَغْفِرٍ فَأَغْفِرَ لَهُ يَا طَالِبَ الْخَيْرِ أَقْبِلْ وَ يَا طَالِبَ الشَّرِّ أَقْصِرْ فَلَا يَرَالُ يُنَادِي بِهِذَا حَتَّى يَطْلُعَ الْفَجْرُ فَإِذَا طَلَعَ الْفَجْرُ عَادَ إِلَى مَحَلِّهِ مِنْ مَلَكُوتِ السَّمَاءِ حَدَّثَنِي بِذَلِكَ أَبِي عَنْ جَدِّي عَنْ آبَائِهِ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آلِهِ». حضرت عبد العظیم حسنی از ابراهیم بن ابی محمود روایت می کند که حضرت رضا علیه السلام فرمودند: خداوند تبارک و تعالی ثلث (یک سوّم) آخر هر شب و اوّل هر شب جمعه، ملکی را به آسمان دنیا نازل می کند و به او دستور می دهد تا (از جانب پروردگار) بگوید: آیا سائلی هست تا به او عطا کنم. آیا توبه کننده ای هست تا توبه اش را بپذیرم. آیا استغفار کننده ای هست تا او را ببامرزم. ای طالب خیر! روی بیاور (یعنی از این فرصت استفاده کن) و ای طالب شرّ و بدی! از بدی هایت دست بکش (و از این امتیاز بهره ببر) پس آن ملک پیوسته به سخن ندا

^{۱۷} اصول کافی ج ۲ ص ۴۷۸.

می دهد تا اینکه فجر طلوع می نماید، پس زمانی که فجر طلوع نمود به محل خود در ملکوت آسمان باز می گردد. این حدیث را پدرم از پدران بزرگوارش از رسول خدا صلی الله علیه و آله برایم نقل نمودند.^{۱۸}

قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: «إِذَا كَانَ آخِرُ اللَّيْلِ يَقُولُ اللَّهُ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى هَلْ مِنْ دَاعٍ فَأَجِيبَهُ هَلْ مِنْ سَائِلٍ فَأَعْطِيهِ سُؤْلَهُ هَلْ مِنْ مُسْتَغْفِرٍ فَأَغْفِرَ لَهُ هَلْ مِنْ تَائِبٍ فَأَتُوبَ عَلَيْهِ». نبی اکرم صلی الله علیه و آله فرمودند: وقتی آخر شب شود خدای سبحان می فرماید آیا دعاکننده ای هست که جوابش دهم؟ و آیا خواهنده ای هست که خواسته اش را به او دهم؟ آیا استغفارکننده ای هست که او را ببخشم؟ آیا تائبی هست که توبه وی را قبول کنم؟^{۱۹}

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: «خَيْرُ وَقْتٍ دَعَوْتُمْ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ فِيهِ الْأَسْحَارُ». رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمودند: بهترین وقتی که در آن خدای عز و جل را می خوانید، سحرها می باشد.^{۲۰}

۳- نماز عشاء.

---

^{۱۸} من لا يحضره الفقيه ج ۱ ص ۴۲۱.

^{۱۹} عدة الداعي و نجاح الساعي ص ۴۸.

^{۲۰} اصول کافی ج ۲ ص ۴۷۷.

قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: «مَنْ كَانَتْ لَهُ حَاجَةٌ فَلْيَطْلُبْهَا فِي الْعِشَاءِ فَإِنَّهُ لَمْ يُعْطَهَا أَحَدٌ مِنَ الْأُمَمِ قَبْلَكُمْ يَعْنِي الْعِشَاءَ الْآخِرَةَ». از پیامبر صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وارد شده که: هر کس حاجتی دارد در نماز عشا از خدا بخواهد و به کسی از امت های پیشین این وقت داده نشده یعنی وقت عشا.^{۲۱}

۴- هنگام وزش بادها.

۵- هنگام ظهر.

عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «كَانَ أَبِي إِذَا كَانَتْ لَهُ إِلَى اللَّهِ حَاجَةٌ طَلَبَهَا فِي هَذِهِ السَّاعَةِ يَعْنِي زَوَالَ الشَّمْسِ». حضرت باقر علیه السلام فرمود: پدرم هر زمان به درگاه خداوند حاجتی داشت در این ساعت آن را میخواست - یعنی هنگام زوال خورشید - (و اول ظهر که خورشید از میانه آسمان بطرف مغرب متمایل می شود).^{۲۲}

۶- هنگام بارش باران.

۷- هنگام ریخته شدن اولین قطره خون کشته ای که مؤمن است.

---

^{۲۱} المجتنبی من الدعاء المجتنبی ص ۲.

^{۲۲} اصول کافی ج ۲ ص ۴۷۷.

قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «اطْلُبُوا الدُّعَاءَ فِي أَرْبَعِ سَاعَاتٍ عِنْدَ هُبُوبِ الرِّيَّاحِ وَ زَوَالِ الْأَفْيَاءِ وَ نُزُولِ الْقَطْرِ وَ أَوَّلِ قَطْرَةٍ مِنْ دَمِ الْقَتِيلِ الْمُؤْمِنِ فَإِنَّ أَبْوَابَ السَّمَاءِ تُفْتَحُ عِنْدَ هَذِهِ الْأَشْيَاءِ». حضرت صادق علیه السلام فرمودند: دعا را در چهار هنگام بخوانید: هنگام وزیدن بادهای، و (هنگام) برطرف شدن سایه‌ها (یعنی هنگام ظهر)، و (نزد) نزول باران، و (هنگام) ریخته شدن اولین قطره خون مؤمن (در جهاد یا غیر آن) زیرا در این اوقات درهای آسمان باز می شود.^{۲۳}

۸- در نماز وتر.

۹- بعد از ظهر.

۱۰- بعد از مغرب.

قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «يُسْتَجَابُ الدُّعَاءُ فِي أَرْبَعَةِ مَوَاطِنَ فِي الْوَتْرِ وَ بَعْدَ الْفَجْرِ وَ بَعْدَ الظُّهْرِ وَ بَعْدَ الْمَغْرَبِ». حضرت صادق علیه السلام فرمودند: دعا در چهار جاه باجابت رسد: در نماز وتر، و بعد از سپیده دم (که ذیل شماره ۲ گذشت)، و بعد از ظهر، و بعد از مغرب.^{۲۴}

^{۲۳} اصول کافی ج ۲ ص ۴۷۶.

^{۲۴} اصول کافی ج ۲ ص ۴۷۷.

۱۱- هنگام قرائت قرآن.

۱۲- هنگام اذان.

۱۳- هنگام جنگ (بین مؤمنین و کفار) و آماده شدن مؤمنین برای شهادت.

۱۴- هنگام دعا نمودن مظلوم.

عَنْ عَلِيٍّ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «اغْتَنِمُوا الدُّعَاءَ عِنْدَ خَمْسَةِ مَوَاطِنَ عِنْدَ قِرَاءَةِ الْقُرْآنِ وَ عِنْدَ الْأَذَانِ وَ عِنْدَ نُزُولِ الْعَيْثِ وَ عِنْدَ التَّفَاءِ الصَّغِيرِ لِلشَّهَادَةِ وَ عِنْدَ دَعْوَةِ الْمَظْلُومِ فَإِنَّهُ [فِيهَا] لَيْسَ لَهَا حِجَابٌ دُونَ الْعَرْشِ». از امیر المؤمنین علیه السلام روایت شده است که فرمودند: دعا را در پنج جا غنیمت شمارید: نزد قرائت قرآن، و نزد گفتن اذان، و نزد آمدن باران (که ذیل شماره ۶ گذشت)، نزد برخورد کردن دو صف (از مؤمنین و کفار) برای قتال و شهادت و هنگام دعا نمودن مظلوم، پس به درستی که برای (اجابت) این دعاها پائین تر از عرش، حجابی نیست.^{۲۵}

۱۵- هنگام رقت قلب.

---

^{۲۵} الأُمَالِي (للصَدُوق) ص ۱۰۹.

عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «إِذَا رَقَّ أَحَدُكُمْ فَلْيَدْعُ فَإِنَّ الْقَلْبَ لَا يَرِقُّ حَتَّى يَخْلُصَ». حضرت صادق علیه السلام فرمودند: هر گاه دل یکی از شما رقت کرد (و نرم شد) در آن حال دعا کند، زیرا دل تا خالص نشود (پاک نشود) رقت نکند.^{۲۶}

عَلَّامَه مَجْلِسِي (ره) گوید: رقت ضد قساوت است و نشانه رقت دل گریه است، و حاصل اینکه رقت نشانه پاکی دل از دغلی و حسد و افکار باطله و خیالاتی است که انسان را از توجه به خدای تعالی سرگرم کند، و خلوص و پاکی دل نشانه و سبب اجابت دعا است.^{۲۷}

۱۶- هنگام لرزش پوست، جاری شدن اشک و ترسیدن قلب.

عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «إِذَا أَقْشَعَرَ جِلْدُكَ وَ دَمَعَتْ عَيْنَاكَ وَ وَجِلَّ قَلْبُكَ فَذُونِكَ دُونِكَ فَقَدْ قُصِدَ قُصْدُكَ». از امام صادق علیه السلام روایت شده است که فرمودند: آنگاه که پوست بدنت لرزید و چشمانت پر از اشک گردید و قلبت هراس برداشت، آن حال را خوب نگهدار که مقصودت حاصل شده است.^{۲۸}

۱۷- بعد از ادای فریضه.

---

^{۲۶} اصول کافی ج ۲ ص ۴۷۷.

^{۲۷} أصول الكافي / ترجمه مصطفوی ج ۴ ص ۲۲۷.

^{۲۸} الخصال ج ۱ ص ۸۲.

قَالَ (مولانا ابوالحسن الرضا عليه السلام) قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: «مَنْ أَدَّى فَرِيضَةً فَلَهُ عِنْدَ اللَّهِ دَعْوَةٌ مُسْتَجَابَةٌ». امام رضا عليه السلام فرمودند که رسول خدا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ فرمودند: هر کس فريضة اى انجام دهد پس براى او نزد خدا دعای مستجابى است.^{۲۹}

۱۸- هنگام ظاهر شدن نشانه اى از اعجاز الهى.

قَالَ الصَّادِقُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «ثَلَاثَةٌ أَوْقَاتٍ لَا يُحْجَبُ فِيهَا الدُّعَاءُ عَنِ اللَّهِ (تَعَالَى): فِي أَثَرِ الْمَكْتُوبَةِ، وَعِنْدَ نَزُولِ الْمَطَرِ، وَظُهُورِ آيَةِ مُعْجَزَةٍ لِلَّهِ فِي أَرْضِهِ». امام صادق عليه السلام فرمودند: در سه زمان دعا از خداوند پوشيده نمى ماند: بعد از اداى فريضة، به هنگام بارش باران و هنگام پديدار شدن نشانه اى از اعجاز خدا در زمين.^{۳۰}

۱۹- قبل و بعد از نماز.

قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ: «الْمَسْأَلَةُ قَبْلَ الصَّلَاةِ وَبَعْدَهَا مُسْتَجَابَةٌ». حضرت باقر عليه السلام فرمودند: درخواست كردن (از خداى متعال) قبل از نماز و بعد از آن مستجاب است.^{۳۱}

---

^{۲۹} عيون أخبار الرضا عليه السلام ج ۲ ص ۲۸.

^{۳۰} الأُمالي (للطوسي) ص ۲۸۰.

^{۳۱} بحار الأنوار ج ۸۲ ص ۳۲۵.

۲۰- بین اذان و اقامه.

قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: «الدُّعَاءُ بَيْنَ الْأَذَانِ وَالْإِقَامَةِ لَا يُرَدُّ». نَبِيُّ أَكْرَمِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ فرمودند: دعای بین اذان و اقامه رد نمی شود.^{۳۲}

۲۱- فاصله بین اتمام خطبه امام و مرتب شدن صفوف مردم (برای نماز).

۲۲- آخر روز جمعه تا غروب خورشید.

عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «السَّاعَةُ الَّتِي يُسْتَجَابُ فِيهَا الدُّعَاءُ - يَوْمَ الْجُمُعَةِ مَا بَيْنَ فَرَاحِ الْإِمَامِ مِنَ الْخُطْبَةِ إِلَى أَنْ يَسْتَوِيَ النَّاسُ فِي الصُّفُوفِ وَ سَاعَةٌ أُخْرَى مِنْ آخِرِ النَّهَارِ إِلَى غُرُوبِ الشَّمْسِ». از امام صادق علیه السلام روایت شده است که فرمودند: ساعتی که دعا در آن مستجاب است، روز جمعه مابین فراغت امام از خطبه تا مرتب شدن مردم در صفوفشان و ساعت دیگر آخر روز جمعه تا غروب خورشید می باشد.^{۳۳}

۲۳- بین دو نماز.

---

^{۳۲} الدعوات (للراوندي) ص ۳۶.

^{۳۳} اصول کافی ج ۳ ص ۴۱۴.

وَ فِي الْخَبَرِ: «الدُّعَاءُ بَيْنَ الصَّلَاتَيْنِ لَا يُرَدُّ». در روایت است که: دعا بین دو نماز ردّ نمی شود.^{۳۴}

۲۴- هنگام اقامه نماز.

۲۵- هنگام خواندن خروس.

۲۶- بعد از دعا کردن برای چهل مؤمن.

۲۷- بعد از صدقه.

عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آلِهِ: «اطْلُبُوا الدُّعَاءَ عِنْدَ التَّقَاءِ الْجِيُوشِ وَ إِقَامَةِ الصَّلَاةِ وَ نُزُولِ الْغَيْثِ وَ صِيَاحِ الدِّيَكَةِ وَ بَعْدَ الدُّعَاءِ لِأَرْبَعِينَ مُؤْمِنًا وَ بَعْدَ الصَّدَقَةِ ...». از نبی اکرم صلی الله علیه و آله روایت است که فرمودند: دعا را طلب کنید هنگام رو به رو شدن سپاه ها، اقامه نماز، نزول باران، خواندن خروس، بعد از دعا کردن برای چهل مؤمن و بعد از صدقه ...^{۳۵}

(ب) روزهای اجابت دعا.

---

^{۳۴} بحار الأنوار ج ۹۰ ص ۳۴۹.

^{۳۵} بحار الأنوار ج ۹۰ ص ۳۴۹.

شب جمعه:

رَوَى أَبُو بَصِيرٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَنَّهُ قَالَ: «إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى لِيُنَادِيَ كُلَّ لَيْلَةٍ جُمُعَةٍ مِنْ فَوْقِ عَرْشِهِ مِنْ أَوَّلِ اللَّيْلِ إِلَى آخِرِهِ أَلَا عَبْدٌ مُؤْمِنٌ يَدْعُونِي لِآخِرَتِهِ وَذُنُوبِهِ قَبْلَ طُلُوعِ الْفَجْرِ فَأُجِيبُهُ أَلَا عَبْدٌ مُؤْمِنٌ يَتُوبُ إِلَيَّ مِنْ ذُنُوبِهِ قَبْلَ طُلُوعِ الْفَجْرِ فَأَتُوبُ عَلَيْهِ أَلَا عَبْدٌ مُؤْمِنٌ قَدْ قَتَرْتُ عَلَيْهِ رِزْقَهُ يَسْأَلُنِي الزِّيَادَةَ فِي رِزْقِهِ قَبْلَ طُلُوعِ الْفَجْرِ فَأَوْسَعُ عَلَيْهِ أَلَا عَبْدٌ مُؤْمِنٌ سَقِيمٌ يَسْأَلُنِي أَنْ أَشْفِيَهُ قَبْلَ طُلُوعِ الْفَجْرِ فَأَعَافِيهِ أَلَا عَبْدٌ مُؤْمِنٌ مَحْبُوسٌ مَعْمُومٌ يَسْأَلُنِي أَنْ أُطْلِقَهُ مِنْ حَبْسِهِ فَأُخَلِّي سَرْبَهُ أَلَا عَبْدٌ مُؤْمِنٌ مَظْلُومٌ يَسْأَلُنِي أَنْ أَخْذُلَهُ بِظُلَامَتِهِ قَبْلَ طُلُوعِ الْفَجْرِ فَاَنْتَصِرَ لَهُ وَ أَخْذُلَهُ بِظُلَامَتِهِ قَالَ فَمَا يَزَالُ يُنَادِي بِهَذَا حَتَّى يَطْلُعَ الْفَجْرُ». ابوبصير از حضرت صادق عليه السلام روایت می کند که آن حضرت فرمودند: خداوند تبارک و تعالی هر شب جمعه از اول تا آخر شب این گونه ندا می دهد: آیا بنده مؤمنی نیست که تا قبل از صبح مرا برای دین یا دنیايش بخواند تا من اجابتش کنم؟ آیا بنده مؤمنی نیست که تا قبل از صبح از گناهانش توبه کند و برگردد و من نیز توبه اش را بپذیرم؟ آیا بنده مؤمنی نیست که روزيش را تنگ کرده باشم و تا قبل از فجر، از من بخواهد آن را زیاد کنم و من هم حاجتش را برآورده روزيش را زیاد و وسیع گردانم؟ آیا بنده مؤمن مریضی نیست که تا قبل از طلوع فجر از من بخواهد که

شفایش بدهم و من هم او را عافیت و تندرستی عطا نمایم؟ آیا بنده زندانی گرفتاری نیست که از من بخواهد از زندان آزادش کنم و من نیز آزادش گردانم؟ آیا بنده مؤمن مظلومی نیست که تا قبل از صبح از من بخواهد حَقِّش را از ظالم بستانم و من نیز او را یاری کرده حَقِّش را برگردانم؟ آنگاه حضرت فرمود: همین طور ذات اقدس الهی ندا می‌دهد تا صبح شود.^{۳۶}

رَوَى مُحَمَّدُ بْنُ مُسْلِمٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «فِي قَوْلِ يَعْقُوبَ لِبَنِيهِ - سَوْفَ أَسْتَغْفِرُ لَكُمْ رَبِّي - قَالَ أَخْرَهَا إِلَى السَّحْرِ لَيْلَةَ الْجُمُعَةِ». (فرزندان یعقوب از پدرشان خواستند که از خداوند متعال برایشان طلب آمرزش و بخشش کند، آن حضرت این گونه پاسخ دادند: «سَوْفَ أَسْتَغْفِرُ لَكُمْ رَبِّي»^{۳۷}، یعنی: «بزودی برایتان از پروردگارم تقاضای مغفرت خواهم کرد».) در تفسیر همین آیه محمد بن مسلم از امام صادق - علیه السَّلَام - روایت نموده است که حضرت فرمودند: حضرت یعقوب ع این استغفار را تا سحرگاه شب جمعه به تأخیر انداخت.^{۳۸}

روز جمعه:

^{۳۶} من لا يحضره الفقيه ج ۱ ص ۴۲۰.

^{۳۷} سوره يوسف، آیه ۹۸.

^{۳۸} من لا يحضره الفقيه ج ۱ ص ۴۲۲.

رَوَى أَبُو بَصِيرٍ عَنْ أَحَدِهِمَا عَلَيْهِمَا السَّلَامُ قَالَ: «إِنَّ الْعَبْدَ الْمُؤْمِنَ لَيَسْأَلُ اللَّهَ جَلَّ جَلَّالَهُ الْحَاجَةَ فَيُؤَخِّرُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ قَضَاءَ حَاجَتِهِ الَّتِي سَأَلَ إِلَى يَوْمِ الْجُمُعَةِ لِيُخْصَهُ بِفَضْلِ يَوْمِ الْجُمُعَةِ». ابوبصیر از امام باقر یا امام صادق علیهما السلام روایت می کند که فرمودند: بنده مؤمن از خدا حاجتی طلب می کند و خداوند عزیز و جلیل بر آوردن آن را تا روز جمعه به تأخیر می اندازد.^{۳۹}

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: «إِنَّ يَوْمَ الْجُمُعَةِ سَيِّدُ الْأَيَّامِ يُضَاعَفُ فِيهِ الْحَسَنَاتِ وَ يَمْحُو فِيهِ السَّيِّئَاتِ وَ يَرْفَعُ فِيهِ الدَّرَجَاتِ وَ يَسْتَجِيبُ فِيهِ الدَّعَوَاتِ وَ يَكْشِفُ فِيهِ الْكُرْبَاتِ وَ يَقْضَى فِيهِ الْحَاجَاتِ الْعِظَامَ». رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمودند: همانا روز جمعه سید روزهاست. در آن روز حسنات دو برابر شده، گناهان محو می گردد، درجات بالا می رود، دعاها مستجاب می شود، اندوه ها از بین می رود و حاجات بزرگ به هدف اجابت می رسد.^{۴۰}

عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «أَوَّلُ وَقْتِ الْجُمُعَةِ سَاعَةٌ تَزُولُ الشَّمْسُ إِلَى أَنْ تَمْضِيَ سَاعَةٌ تُحَافِظُ عَلَيْهَا فَإِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ قَالَ لَا يَسْأَلُ اللَّهَ تَعَالَى عَبْدٌ فِيهَا خَيْرًا إِلَّا أَعْطَاهُ اللَّهُ». از امام باقر علیه السلام روایت است که فرمودند: ابتدای وقت استجابت دعا در جمعه از هنگام زوال آفتاب یعنی ظهر تا

^{۳۹} من لا يحضره الفقيه ج ۱ ص ۴۲۲.

^{۴۰} تهذيب الأحكام (تحقيق خرسان) ج ۳ ص ۲.

ساعتی بعد می‌باشد پس بر آن محافظت شود، زیرا رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: هیچ بنده‌ای هیچ خیری را در ساعت مذکور از خدا نخواهد جز آنکه خدای تعالی به او اعطاء می‌کند.^{۴۱}

۲- ایام برخی ماه‌های سال مانند: ماه مبارک رمضان و رجب ...

عَنْ سَيِّدِ الْوَصِيِّينَ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ خَطَبَنَا ذَاتَ يَوْمٍ فَقَالَ أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّهُ قَدْ أَقْبَلَ إِلَيْكُمْ شَهْرُ اللَّهِ بِالْبُرْكَاتِ وَالرَّحْمَةِ وَالْمَغْفِرَةِ ... هُوَ شَهْرٌ دُعِيتُمْ فِيهِ إِلَى ضِيَاغَةِ اللَّهِ ... وَدُعَاؤُكُمْ فِيهِ مُسْتَجَابٌ». از امیرالمؤمنین علیه السلام روایت شده است که فرمودند: روزی رسول خدا صلی الله علیه و آله خطبه ای خواندند، پس فرمودند: ای مردم! ماه خدا به همراه برکت و رحمت و مغفرت به شما روی آورده ... آن ماهی است که در آن به مهمانی خدا دعوت شده اید ... و دعایتان در آن مستجاب است.^{۴۲}

قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «يَا أُمَّ دَاوُدَ فَقَدْ دَنَا هَذَا الشَّهْرُ الْحَرَامُ يُرِيدُ عَلَيْهِ السَّلَامُ شَهْرَ رَجَبٍ وَهُوَ شَهْرٌ مُبَارَكٌ عَظِيمٌ الْحَرَمَةُ مَسْمُوعٌ الدُّعَاءِ فِيهِ». حضرت صادق علیه السلام فرمودند: ای امّ داود! همانا نزدیک شده است این ماه حرام-امام علیه

^{۴۱} مصباح المتعبد و سلاح المتعبد ج ۱ ص ۳۶۴.

^{۴۲} الأمالی (للصدوق) ص ۹۳.

السَّلام از ماه حرام، ماه رجب را اراده کردند- و آن ماه (رجب)، ماه مبارکی است که حرمت عظیمی دارد و دعا در آن شنیده می شود (اجابت می شود).^{۴۳}

۳- روز اوّل محرّم.

عَنِ الرَّيَّانِ بْنِ شَيْبٍ قَالَ: «دَخَلْتُ عَلَى الرَّضَا عَلَيْهِ السَّلَامُ فِي أَوَّلِ يَوْمٍ مِنَ الْمُحَرَّمِ فَقَالَ لِي يَا ابْنَ شَيْبٍ أَصَائِمٌ أَنْتَ فَقُلْتُ لَا فَقَالَ إِنَّ هَذَا الْيَوْمَ هُوَ الْيَوْمُ الَّذِي دَعَا فِيهِ زَكَرِيَّا رَبَّهُ عَزَّ وَجَلَّ فَقَالَ - رَبُّ هَبْ لِي مِنْ لَدُنْكَ ذُرِّيَّةً طَيِّبَةً إِنَّكَ سَمِيعُ الدُّعَاءِ فَاسْتَجَابَ اللَّهُ لَهُ وَ أَمَرَ الْمَلَائِكَةَ فَنَادَتْ زَكَرِيَّا - وَ هُوَ قَائِمٌ يُصَلِّي فِي الْمِحْرَابِ أَنْ اللَّهُ يُبَشِّرُكَ بِيَحْيَى فَمَنْ صَامَ هَذَا الْيَوْمَ ثُمَّ دَعَا اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ اسْتَجَابَ اللَّهُ لَهُ كَمَا اسْتَجَابَ لِزَكَرِيَّا ع.» از ریان بن شیب روایت شده است که می گوید: در روز اوّل محرّم بر امام رضا علیه السّلام وارد شدم، ایشان به من فرمودند: ای پسر شیب آیا تو روزه ای؟ عرض کردم: خیر، پس فرمودند: به درستی که این روز روزی است که زکریّا در آن به درگاه پروردگارش دعا کرد پس عرضه داشت: -پروردگار من از جانب خودت فرزندانی پاک به من عنایت کن به درستی که تو شنوای دعا هستی، پس خدای متعال دعایش را اجابت نمود و به ملائکه دستور داد (تا به زکریّا بگویند) پس ملائکه به زکریّا ندا دادند- در حالی که او در محراب مشغول نماز بود: به درستی که خداوند تو را به یحیی بشارت می دهد- پس هر کس در این روز

^{۴۳} فضائل الأشهر الثلاثة ص ۳۴.

روزه بگیرد و خدای عزّ و جلّ را بخواند، خداوند دعایش را مستجاب می کند همانگونه که دعای زکریّا ع را اجابت نمود.^{۴۴}

در مورد روز هائی که در آن ها اجابت دعا از سوی ائمه اطهار علیهم السّلام ضمانت شده است، کلام بسیار است، ولی از آن جائی که بیان آن ها منجر به اطاله کلام می شود، خوانندگان گرامی را به کتب ادعیه و اعمال، من جمله مفاتیح الجنان، زاد المعاد، إقبال الاعمال، مصباح المتهدّد و ... ارجاع می دهیم.

(۳) آداب عملی (اعمّ از رفتار و گفتار).

۱- عجله نکردن در استجاب دعا و اصرار در دعا.

عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «إِنَّ الْعَبْدَ إِذَا دَعَا لَمْ يَزَلِ اللَّهُ تَعَالَى فِي حَاجَتِهِ مَا لَمْ يَسْتَعْجَلِ». از امام صادق روایت شده است که فرمودند: بنده وقتی دعا کند، خدا پیوسته در تدارک حاجت او می باشد مادامی که عجله نکند (ای ما لم يترك الدعاء

---

^{۴۴} بحار الأنوار ج ۴۴ ص ۲۸۵.

لِسَبَبِ الْعَجَلَةِ - یعنی تا زمانی که به خاطر عجله کردن، دعا کردن را ترک نکند. (۴۵). ۴۶

مرحوم علامه مجلسی رحمه الله علیه درباره عجله کردن در استجابت دعا، در کتاب شریف مرآة العقول این گونه می فرماید: «ما لم يستعجل» ای ما لم يطلب العجلة فيه فيبأس إذا أبطأت حاجته فيعرض عن الله تعالى زاعماً أنه لا يستجيبه لإبطائه في حقه أو المعنى أنه استعجل في الدعاء و لم يهتم به و قام لحاجته قبل المبالغة، و الإلحاح في الدعاء ... و الحاصل أنه لا بدّ للدّاعي من أن يباليغ في الدّعاء و يحسن الظنّ» - «ما لم يستعجل» یعنی «۱» تا زمانی که در اجابت دعایش طلب عجله نکند، (در صورت عجله کردن) زمانی که برآورده شدن حاجتش طولانی شود، مایوس می گردد و در نتیجه از خدای متعال روی گردان می شود در حالی که گمان می کند، چون استجابت دعایش به طول انجامیده، خدای تعالی دعایش را اجابت نمی کند. «۲» یا اینکه معنای عجله این است که در دعا کردن عجله می کند و به دعا نمودن اهمیّت نمی دهد، و قبل از این که در دعا کردن، اصرار و پافشاری از خود نشان دهد، (از دعا خسته شده و بدون توجه به دعا و عنایت الهی) اقدام به

---

^{۴۵} الحاشیة علی أصول الكافي (استرآبادی) ص ۲۱۶.

^{۴۶} عدة الداعي و نجاح الساعي ص ۱۵۴.

تحصیل حاجتش می کند. ... نتیجه این که دعا کننده باید در دعا کردن مبالغه (پافشاری) کند و به (اجابت دعا از طرف) خدای متعال خوش بین باشد.^{۴۷}

عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «لَا يَزَالُ الْمُؤْمِنُ بِخَيْرٍ وَرَجَاءٍ رَحْمَةً مِنَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ مَا لَمْ يَسْتَعْجِلْ فَيَقْنَطَ وَيَتْرَكَ الدُّعَاءَ قُلْتُ لَهُ كَيْفَ يَسْتَعْجِلُ قَالَ يَقُولُ قَدْ دَعَوْتُ مُنْذُ كَذَا وَكَذَا وَ مَا أَرَى الْإِجَابَةَ». از امام صادق علیه السلام روایت است که فرمودند: پیوسته مؤمن در طریق خیر و امید است از جانب خدای عز و جل، تا زمانی که عجله نکند، (که در صورت عجله کردن) پس نا امید می شود و دعا را ترک می کند. (راوی گوید: خدمت حضرت عرض کردم چگونه عجله می کند؟ حضرت فرمودند: می گوید: از فلان موقع دعا کردم و اجابت ندیدم.^{۴۸}

عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ، قَالَ: «إِنَّ الْعَبْدَ إِذَا عَجَلَ فَقَامَ لِحَاجَتِهِ، يَقُولُ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى: أَمَا يَعْلَمُ عَبْدِي أَنِّي أَنَا اللَّهُ الَّذِي أَقْضِي الْحَوَائِجَ؟». از امام صادق علیه السلام روایت شده است که فرمودند: همانا بنده هر گاه در گرفتن حاجت خود عجله کند، پس (به خاطر عجله ای که دارد) برای تحصیل حاجتش حرکت کند،

---

^{۴۷} مرآة العقول فی شرح أخبار آل الرسول ج ۱۲ ص ۲۸.

^{۴۸} اصول کافی ج ۲ ص ۴۹۰.

خدای تبارک و تعالی می فرماید: آیا بنده من نمی داند که من آن کسی هستم که حوائج را برآورده می کنم.^{۴۹}

عَنْ الْوَلِيدِ بْنِ عُقْبَةَ الْهَجْرِيِّ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا جَعْفَرَ عَلَيْهِ السَّلَامُ يَقُولُ: «وَاللَّهِ لَا يُلِحُّ عَبْدٌ مُؤْمِنٌ عَلَى اللَّهِ فِي حَاجَةٍ إِلَّا قَضَاهَا لَهُ». وليد بن عقبه هجری گوید: شنیدم حضرت باقر علیه السلام فرمودند: بخدا سوگند هیچ بنده‌ای در دعا، پافشاری و اصرار به درگاه خدای عزّ و جلّ نکند جز اینکه حاجتش را برآورد.^{۵۰}

عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ كَرِهَ إِحْحَاحَ النَّاسِ بَعْضِهِمْ عَلَى بَعْضٍ فِي الْمَسْأَلَةِ وَ أَحَبَّ ذَلِكَ لِنَفْسِهِ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يُحِبُّ أَنْ يُسْأَلَ وَ يُطْلَبَ مَا عِنْدَهُ». از حضرت صادق علیه السلام روایت شده است که فرمودند: همانا خدای عزّ و جلّ خوش ندارد که مردم در انجام حاجت به همدیگر اصرار کنند ولی برای خودش آن را دوست دارد، خدای عزّ و جلّ دوست دارد که از او درخواست شود و آنچه نزد او است خواهش شود.^{۵۱}

۲- تقدّم در دعا.

---

^{۴۹} اصول کافی ج ۴ ص ۳۱۴.

^{۵۰} فلاح السائل و نجاح المسائل ص ۴۲.

^{۵۱} اصول کافی ج ۲ ص ۴۷۵.

عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «مَنْ تَقَدَّمَ فِي الدُّعَاءِ اسْتُجِيبَ لَهُ إِذَا نَزَلَ بِهِ الْبَلَاءُ وَ قَالَتِ الْمَلَائِكَةُ صَوْتٌ مَعْرُوفٌ وَ لَمْ يُحْجَبْ عَنِ السَّمَاءِ وَ مَنْ لَمْ يَتَقَدَّمْ فِي الدُّعَاءِ لَمْ يُسْتَجَبْ لَهُ إِذَا نَزَلَ بِهِ الْبَلَاءُ وَ قَالَتِ الْمَلَائِكَةُ إِنَّ ذَا الصَّوْتِ لَا نَعْرِفُهُ». از حضرت صادق علیه السلام روایت است که فرمودند: هر که در دعا کردن پیش افتد (یعنی همیشه دعا میکند و اختصاصی بهنگام رسیدن بلا ندارد) زمانی که بلائی به او برسد، دعایش مستجاب می شود و فرشتگان می گویند: صدای آشنائی است و از بالا رفتن به آسمان ممنوع نگردد، و کسی که پیش دستی در دعا نکند، چون بلا به او برسد، دعایش مستجاب نمی شود، و فرشتگان می گویند: ما این صدا را نمی شناسیم (و در روایت دیگری دارد ملائکه می گویند: این کُنتَ قَبْلَ الْيَوْمِ یعنی قبل از این کجا بودی؟).^{۵۲}

قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «مَنْ سَرَّهُ أَنْ يُسْتَجَابَ لَهُ فِي الشَّدَّةِ فَلْيُكْثِرِ الدُّعَاءَ فِي الرَّخَاءِ». حضرت صادق علیه السلام فرمودند: هر که را خوش آید (و خواهان است) که دعایش در حال سختی به اجابت رسد، باید در حال راحتی و آسایش بسیار دعا کند.^{۵۳}

۳- نام بردن حاجت در دعا.

^{۵۲} اصول کافی ج ۲ ص ۴۷۲.

^{۵۳} اصول کافی ج ۲ ص ۴۷۲.

عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى يَعْلَمُ مَا يُرِيدُ الْعَبْدُ إِذَا دَعَاهُ وَ لَكِنَّهُ يُحِبُّ أَنْ تُبْتَ إِلَيْهِ الْحَوَائِجُ فَإِذَا دَعَوْتَ فَسَمِّ حَاجَتَكَ». از حضرت صادق علیه السلام روایت شده است که فرمودند: خدای تبارک و تعالی می داند که بنده اش هر گاه به درگاهش دعا می کند چه می خواهد ، ولی دوست دارد که حاجت ها به درگاهش شرح داده شود، پس هر گاه دعا کردی حاجتت را نام ببر.^{۵۴}

۴- پنهان کردن دعا.

عَنْ أَبِي الْحَسَنِ الرِّضَا عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «دَعْوَةُ الْعَبْدِ سِرًّا دَعْوَةٌ وَاحِدَةٌ تَعْدِلُ سَبْعِينَ دَعْوَةً عَلَانِيَةً». از حضرت رضا علیه السلام روایت شده است که فرمودند: دعای بنده در پنهانی، یک دعایش برابر با هفتاد دعای آشکار است.^{۵۵}

۵- آغاز کردن دعا با نام خدا.

قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آلِهِ: «لَا يُرَدُّ دُعَاءٌ أَوَّلُهُ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ». نبی اکرم صلی الله علیه و آله فرمودند: دعائی که با بسم الله الرحمن الرحيم آغاز شود، رد نمی گردد (مستجاب می شود).^{۵۶}

^{۵۴} اصول کافی ج ۲ ص ۴۷۶.

^{۵۵} اصول کافی ج ۲ ص ۴۷۶.

۶- صلوات فرستادن.

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: «صَلَّاتُكُمْ عَلَيَّ إِجَابَةٌ لِدُعَائِكُمْ، وَزَكَاةٌ لَأَعْمَالِكُمْ». صلوات فرستادن شما بر من، دعای شما را مستجاب می کند و زکات (مایه پاکیزگی) اعمال شماست.^{۵۷}

عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «لَا يَزَالُ الدُّعَاءُ مَحْجُوبًا حَتَّى يُصَلَّى عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ». دعا پیوسته در حجاب است تا اینکه بر محمد و آل او (صلوات الله عليهم اجمعين) صلوات فرستاده شود.^{۵۸}

قَالَ الصَّادِقُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «مَنْ كَانَ لَهُ إِلَى اللَّهِ حَاجَةٌ فَلْيَبْدَأْ بِالصَّلَاةِ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَآلِهِ (صلوات الله عليهم اجمعين) ثُمَّ يَسْأَلْ حَاجَتَهُ ثُمَّ يَخْتِمُ بِالصَّلَاةِ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَآلِهِ فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ أَكْرَمُ مَنْ أَنْ يَقْبَلَ الطَّرْفَيْنِ وَيَدْعَ الْوَسْطَ إِذْ كَانَتْ الصَّلَاةُ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَآلِهِ لَا تُحْجَبُ عَنْهُ». کسی که حاجتی به درگاه الهی دارد قبل از آن صلوات بر محمد و آلش بفرستد، آنگاه حاجتش را بخواهد بعد دعایش را با صلوات بر محمد و آلش به پایان ببرد، چون خداوند عزیز و جلیل، کریم تر از آن است که دو طرف

^{۵۶} تنبيه الخواطر و نزهة النواظر (مجموعه ورام) ج ۱ ص ۳۲.

^{۵۷} الأمالی (للطوسی) ص ۲۱۵.

^{۵۸} مکارم الأخلاق ص ۲۷۴.

دعا را قبول کند و وسطش را رها نماید، چون صلوات بر محمد و آل محمد از او پوشیده نمی ماند (و مستجاب می گردد).^{۵۹}

۷- مدح و ستایش حق تعالی قبل از دعا.

قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «إِنَّ فِي كِتَابِ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ صَلَوَاتِ اللَّهِ عَلَيْهِ إِنَّ الْمِدْحَةَ قَبْلَ الْمَسْأَلَةِ فَإِذَا دَعَوْتَ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ فَمَجِّدْهُ قُلْتُ كَيْفَ أَمَجِّدُهُ قَالَ تَقُولُ: يَا مَنْ هُوَ أَقْرَبُ إِلَيَّ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ يَا فَعَالًا لِمَا يُرِيدُ يَا مَنْ يُحَوِّلُ بَيْنَ الْمَرْءِ وَقَلْبِهِ يَا مَنْ هُوَ بِالْمَنْظَرِ الْأَعْلَى يَا مَنْ هُوَ لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ». حضرت صادق علیه السلام فرمودند: همانا در کتاب امیر المؤمنین علیه السلام است که ستایش، پیش از درخواست است، پس هر گاه خدای عز و جل را خواندی (و به درگاهش دعا کردی) او را تمجید کن، عرض کردم: چگونه تمجیدش کنم؟ فرمودند: می گوئی: «ای کسی که به من از رگ گردن نزدیکتری، ای کسی که هر چه را بخواهی انجام دهنده آنی، و ای کسی که میان مرد و دلش حائل شوی، و ای کسی که در برترین چشم انداز و جایگاه ها هستی، و ای آنکه مثل و نظیر ندارد.»^{۶۰}

عَنِ الْحَارِثِ بْنِ الْمُغْبِرَةِ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ يَقُولُ: «إِيَّاكُمْ إِذَا أَرَادَ أَحَدُكُمْ أَنْ يَسْأَلَ مِنْ رَبِّهِ شَيْئًا مِنْ حَوَائِجِ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ حَتَّى يَبْدَأَ بِالتَّسْبِيحِ عَلَى اللَّهِ

^{۵۹} عدة الداعي و نجاح الساعي ص ۲۱۰.

^{۶۰} اصول کافی ج ۲ ص ۴۸۴.

عَزَّ وَجَلَّ وَ الْمَدْحَ لَهُ وَ الصَّلَاةَ عَلَي النَّبِيِّ ص ثُمَّ يَسْأَلُ اللَّهَ حَوَائِجَهُ». حارث بن مغیره گوید: شنیدم حضرت صادق علیه السلام می فرمودند: مبدا چون یکی از شما بخواهد از پروردگار خویش، چیزی از حاجات دنیا و آخرت را مسألت کند بدان مبادرت ورزد تا به ستایش او و صلوات بر پیغمبر اکرم صلی الله علیه و آله سخن خود را آغاز کند، و سپس حاجات خود را بخواهد.^{۶۱}

۸- اقرار به گناه قبل از دعا.

عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «إِنَّمَا هِيَ الْمِدْحَةُ ثُمَّ التَّنَاءُ ثُمَّ الْإِقْرَارُ بِالذَّنْبِ ثُمَّ الْمَسْأَلَةُ إِنَّهُ وَاللَّهِ مَا خَرَجَ عَبْدٌ مِنْ ذَنْبٍ إِلَّا بِالْإِقْرَارِ». از حضرت صادق علیه السلام منقول است که فرمودند: جز این نیست که (آداب دعا) همان مدح است، و سپس ستایش، و بعد اقرار به گناه، آن گاه درخواست، همانا بخدا سوگند هیچ بنده‌ای از گناه بیرون نشده جز با اقرار به آن.^{۶۲}

---

^{۶۱} اصول کافی ج ۲ ص ۴۸۴.

^{۶۲} اصول کافی ج ۲ ص ۴۸۴.

عَلَّامَهُ مَجْلِسِي (ره) گوید: شاید مراد از مدح، بیان آن چیزهایی است که دلالت بر بزرگواری ذات و صفات او دارد بدون ملاحظه نعمت، و مراد به ستایش و ثناء، اعتراف به نعمتهای او و شکرگزاری بر آنها است.^{۶۳}

۹- گریه و یا حتی تباهی (خود را به حال گریه و حزن در آوردن) به هنگام دعا.

قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ لِأَبِي بَصِيرٍ: «إِنْ خِفْتَ أَمْرًا يَكُونُ أَوْ حَاجَةً تُرِيدُهَا فَايْتَمَنَّ بِاللَّهِ وَ مَجِّدْهُ وَ أَثْنِ عَلَيْهِ كَمَا هُوَ أَهْلُهُ وَ صَلِّ عَلَى النَّبِيِّ ص وَ سَلِّ حَاجَتَكَ وَ تَبَاكَ وَ لَوْ مِثْلَ رَأْسِ الذُّبَابِ إِنَّ أَبِي عَلَيْهِ السَّلَامُ كَانَ يَقُولُ إِنَّ أَقْرَبَ مَا يَكُونُ الْعَبْدُ مِنَ الرَّبِّ عَزَّ وَ جَلَّ وَ هُوَ سَاجِدٌ بَاكِ». حضرت صادق علیه السلام بابی بصیر فرمودند: اگر از وقوع چیزی ترس داشتی یا حاجتی خواستی به نام خدا (دعا را) آغاز کن، و او را تمجید کن و ستایشش کن چنانچه شایسته آن است، و بر پیغمبر اکرم صلی الله علیه و آله صلوات بفرست و حاجت خود را بخواه و خود را به گریه وادار کن اگر چه به اندازه سر مگسی باشد، همانا پدرم همیشه می فرمود: نزدیکترین حالی که بنده بیروردگار عزّ و جلّ دارد آن زمانی است که در سجده باشد و گریان.^{۶۴}

عَنْ سَعِيدِ بْنِ يَسَارٍ بَيَّاعِ السَّابِرِيِّ قَالَ: «قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ إِنِّي أَتَبَاكِي فِي الدُّعَاءِ وَ لَيْسَ لِي بُكَاءٌ قَالَ نَعَمْ وَ لَوْ مِثْلَ رَأْسِ الذُّبَابِ». سعید بن یسار گوید: به

^{۶۳} أصول الكافي / ترجمه مصطفوی ج ۴ ص ۲۳۸.

^{۶۴} اصول کافی ج ۲ ص ۴۸۳.

حضرت صادق علیه السلام عرض کردم: من در حال دعا خود را به گریه وادار کنم، اگر چه گریه ندارم؟ فرمودند: آری گر چه به اندازه سر مگسی باشد.^{۶۵}

۱۰- دسته جمعی دعا کردن (مخصوصاً چهل نفر).

عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «كَانَ أَبِي عَلِيٍّ عَلَيْهِ السَّلَامُ إِذَا حَزَنَهُ أَمْرٌ جَمَعَ النِّسَاءَ وَ الصَّبِيَّانَ ثُمَّ دَعَا وَ أَمَّنُوا». حضرت صادق علیه السلام فرمودند: هر گاه پیش آمدی پدرم را غمناک می کرد زنان و کودکان را جمع می کرد، سپس دعا می کرد و آن ها آمین می گفتند.^{۶۶}

عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «مَا اجْتَمَعَ أَرْبَعَةٌ فَطُ عَلَى أَمْرٍ وَاحِدٍ يَدْعُوا [فَدَعَوْا] إِلَّا تَفَرَّقُوا عَنْ إِجَابَةٍ». از حضرت صادق علیه السلام نقل شده که فرمودند: هیچ گاه چهار نفر با هم اجتماع نکرده اند که برای مطلبی به درگاه خدا دعا کنند جز اینکه با اجابت آن دعا از هم جدا شده اند.^{۶۷}

قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «مَا مِنْ رَهْطٍ أَرْبَعِينَ رَجُلًا اجْتَمَعُوا فَدَعَوْا اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ فِي أَمْرٍ إِلَّا اسْتَجَابَ لَهُمْ فَإِنْ لَمْ يَكُونُوا أَرْبَعِينَ فَأَرْبَعَةٌ يَدْعُونَ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ

^{۶۵} اصول کافی ج ۲ ص ۴۸۳.

^{۶۶} اصول کافی ج ۲ ص ۴۸۷.

^{۶۷} ثواب الأعمال و عقاب الأعمال ص ۱۶۰.

عَشْرَ مَرَّاتٍ إِلَّا اسْتَجَابَ اللَّهُ لَهُمْ فَإِنْ لَمْ يَكُونُوا أَرْبَعَةً فَوَاحِدٌ يَدْعُو اللَّهَ أَرْبَعِينَ مَرَّةً فَيَسْتَجِيبُ اللَّهُ الْعَزِيزُ الْجَبَّارُ لَهُ». حضرت صادق علیه السلام فرمودند: هیچ چهل نفر مردی برای دعا نزد هم اجتماع نکنند و خدای عزّ و جلّ را در کاری نخوانند (و دعا نکنند) جز اینکه خداوند دعای آن ها را مستجاب کند، پس اگر چهل نفر نبودند، و چهار نفر بودند (نزد هم جمع شوند و) ده بار خدای عزّ و جلّ را بخوانند، خداوند دعایشان را اجابت کند، و اگر چهار نفر هم نباشند و یک نفر باشد که چهل مرتبه خدا را بخواند پس خدای عزیز جبار برای او اجابت کند.^{۶۸}

۱۱-عمومیت در دعا (برای همه دعا کند).

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: «إِذَا دَعَا أَحَدُكُمْ فَلْيَعْمُ فَإِنَّهُ أَوْجِبُ لِلدُّعَاءِ». رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمودند: هر گاه یکی از شماها دعا کند پس عمومیت دهد (و همه را دعا کند) زیرا که آن به اجابت نزدیکتر است.^{۶۹}

مبحث آداب دعا ادامه دارد، اگر خدا بخواهد...

^{۶۸} وسائل الشیعة ج ۷ ص ۱۰۳.

^{۶۹} اصول کافی ج ۲ ص ۴۸۷.